

6446

Chelyabinsk Oblast.

Znachkovskaya Gora

Ogolozhnye vysoty s vodostok s
purpurovym vypuskom vysot.

Chernogoryevka

✓

February 1911

4010

ԱՐՏԱՑՈՒԹԻՒՆ Ի ԳՐՈՅ

ՅՈՒԴԵԱՐՁԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱՁՈՅ ԱՌԹԻԻ 100ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԻՆԻ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ Ի ՎԻԵՆՆԱ

(1811—1911)

ԵՒ 25ԱՄԵԱՅ ՏԵՐԵՇՉԱՆԻ “ՀԱՆԴԵՍ ԸՄՍՈՐԵԱՅ,, ՈՒՍՈՒՄՆԱՌԵՐԵՐԻ
(1887—1911)

ՀՐԱՑԱՐԿԵԱԼ Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԽԱԲՈՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՑՈՒԹԵՐՐ ԱՅԽԵՑԿԱՑԱ
“ՀԱՆԴԵՍԻ,, ԵՒ ՀԵՅՐԵՆԱԳԵՅ ԲԱՆԱՌԵՅ

ՎԻԵՆՆԱ 1911
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱԿ

SONDERABDRUCK AUS

HUSCHARDZAN

FESTSCHRIFT AUS ANLASS DES 100JÄHRIGEN BESTANDES DER
MECHITHARISTEN-KONGREGATION IN WIEN □ □

(1811—1911)

UND DES FÜNFUNDZWANZIGSTEN JAHRGANGES DER
PHILOLOGISCHEN MONATSSCHRIFT „HANDES AMSORYA“

(1887—1911)

HERAUSGEgeben VON DER MECHITHARISTEN-KONGREGATION UNTER MITWIRKUNG
DER MITARBEITER DER MONATSSCHRIFT UND ZAHLREICHER ARMENISTEN □

WIEN 1911
MECHITHARISTEN-BUCHDRUCKEREI

091
4-38

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ “ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ, ԻՆ

Ակնարկ մը Արևինական Միաթարեան Միաբանութեան հարիւրամայ գործունէութեան վրայ:

1. Գաղեմքեառ եւ ան ա չ. Գր.՝ Ազաթանգեղոսի կրկնագիր ընագիրը:
2. Եռուայր Ե. Բիւզանց աղացի մանութիւն Մալխասնան հրատարակութեանց Ազաթանգեղոսի եւ Հ. Փարավելոյ:
3. Weber Prof. Dr. S.: Ueber die Versuche, den Verfasser der Invektiven gegen die Armenier . . . zu bestimmen (= Սիմ. Վեբերի Յանուն Սահակայ Կաթողիկոսի ընդդէմ Հայոց երկու հակածառութեանց հեղինակն որոշելու փորձ մը):
4. Խաղաքան պատմութեան Պատմակիր Շոէուէրի թոթերից:
5. Peeters P.: La passion arménienne de S. Serge le Stratélat (= Պատմակիր Ս. Սարգսի զօրավարի հայերէն վկայաբանութիւնը):
6. Conybeare F. C.: The age of the old armenian version of Irenaeus (= Կոնյերի Փ.՝ Ս. Իրենէոսի զրուածոց հայերէն թարգմանութեան ժամանակը):
- 7.Մարտիրոս Փր.՝ Վեշտասան ասացուածք Եփրեմի վասն նիկումիդեայ բաղարի:
8. Meillet Prof. Dr. A.: Remarques sur les լ de l'arménien classique (= Միլլետ Ա.՝ Դիտողութիւններ հայերէն շենք եւ դրերու վրայ):
9. Lüdtke Dr. W.: Zum armenischen und lateinischen Physiologus (= Լիւդտկե Վ.՝ Հայերէն եւ լատիներէն թարուախոսի վրայ):
- 10.Մարտիրոս Ս.՝ Մի առեղծուած նարեկի մէջ:
11. Seidel Dr. E.: Ein neues Exemplar des alten 'Aytark' und Algemeines zu seinem medizinischen Abschnitte (= Մայդի Ե.՝ Հին Աղթարքի նոր օրինակ մը եւ անոր թշշկական հասուածներու վրայ ընդհանուր դիտողութիւններ):
12. Տէր - Պօդուն ա Գ.ր.՝ Նախնի Հայոց նոգեպաշուութեան շրջանից:
13. Համբարձում Ա. Եւ Արարատեան Հայոց բռնի զաղթականութիւնը:
14. Tournebize Prof. Fr: Schah Abbas I. et l'émigration forcée des Arméniens de l'Ararat (= Տուռնեբիզ Ֆր.՝ Շահ Աբաս Ա. եւ Արարատեան Հայոց բռնի զաղթականութիւնը):
15. Lehmann-Haupt Prof. Dr. C. F.: Die chaldische Keilinschrift von Kaissaran (= Լեհման-Հայպ Գ. Փ.՝ Կեսարանի խալիկական սիստարութիւնը):
- 16.Մակար Վիշի Ա. Չ. Գ.՝ Արդի հայերէնի անցեալը, ներկան եւ ապազան:
17. Zanolli Prof. A.: Qualche osservazione sulla formazione del plurale nell' antico Armeno (Ժանոլլի Ա.՝ Քանի մը նկատողութիւններ ին հայերէնի յոզնակի մելքն վրայ):
18. Գարուի կառական Ա. Դկ. Ս. Հայերէն լեզուն գեղագիտական տեսակէով:
19. Pedersen Prof. Dr. H.: Armen. "Կորիւն,":
20. Աճառ եւ ա չ.ր.՝ Այսօն բաներ:
21. Marquart Prof. Dr. Jos.: Armenian Streifen. I. Historische Data zur Chronologie der Vokalgesetze.
II. Zur Liste der Provinzen von Xorasan (Մարքար Յոզ. Գր.՝ Հայկական զժեր. Ա. Հայերէն ճայնական օրինաց ժամանակագրութեան համար պատմական տուեալներ. Բ. Խորասանի գաւառներու ցանկը):
22. Թոնր գուման ա Դկ. Ա.՝ Ստեփանոս թժէկ Եէքիմաննեան:
23. Ա. Արդի ա ն ա չ. Ա. Ա. Ալիքի, մասնիկը դասական հայերէնի մէջ:
24. Kraelitz-Greifenhurst Dr. Fr. v.: Ein Brief an den armenischen Hofkaplan Wardapet Nerves in Wien aus dem Jahre 1697 (Կրայլից-Գրիֆենհուստ Ֆր. Վ.՝ Թուլլթ մը ուղղուած առ Ներսէս Արդ. Գրան երեց ի վիճննա, յամէ 1697):

Յ Ա Վ Հ Ա Ն Ն Ե Ս Կ Ա Թ Ո Գ Ի Կ Ո Ս 0 2 Ն Ե Ց Ի Ո Յ

ՆՈՐԱԳԻՒՏԻՑ ԳՐՈՒԱԾՔ ՄԵ ԲԱՆԻՆ ՄԱՐՄՆԱՀՈՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Հ Հ. ՆԵՐՍԵՆԻ ԱԿԻՆԵԱՆ

Թ. 648 Զեռագիրը (Թղ. 151. Մեծութիւն՝ 16×12 սմ.), ստացուած
1898ին կ. Պոլսէն, այսօր մեր Մատենադարանի ընտիր գլխագիրներէն մին է բովան-
դակութեամբ, թէեւ տեղիս տեղիս ցեցակեր ըլլալով՝ անընթեանից գարձած են
տողեր։ Գրութեան ժամանակը անծանօթ է՝ պակսերով որեւիցէ յիշատակագրու-
թիւն, բայց գլչութիւնը՝ բոլորգիր, եւ հնագիտական հանդամանքները ժԴ. գարու-
ընդօրինակութիւն կը ցուցընեն, թերեւս գրուած ի Մեծոփ, եթէ առ այս կուտան-
կրնայ ծառայել զրի մեծ նմանութիւնը, որ կայ ասոր եւ մեր Թ. 317 Զեռա-
գրին մեջ։

Զեռագիրը մեծաւ մասամբ Ս. Աթանաս Աղեքսանդրացւոյ ԺԵ Ճառերու հաւաքածուի մընէ (Թղ. 15ա—147թ): Սկզբէն ինկած է, ամբողջ առաջին թերթը, այնպէս որ այժմ կը սկսի ձեռագիրը Բ. թերթէն, ուր գլւանած ին հետեւեալ զրութիւնները:

Թղ. Յա - Կա. «Գրիգորի Աստուածաբանի Մեկնութիւն Եզեկիելի. Կարծեմ զնմանութիւն մարդոյն վասն բանականութեան առիւծն աւրինակ բարկութեան» — Գրուածքս հայերէն ուրիշ թարգմանութեամբ ընծայուած է Եւագլ Պոնտացոյ եւ հրատարակուած Հ. Բ. Սարգիսեանէ Եւագրեայ Գործոց մէջ³, բայց մեր թարգմանութիւնն աւելի հին կերեւայ, ուր հեղինակն համաձայն յունարէն Զեռագրաց կը նշանակուի Գր. Աստուածաբան⁴:

12149: 11111: 1904 49 262, 304, 353, 1905, 19-22 46:

² Խառնութեան կողմէն, Հրա. Գ. Վ. Յովսեփիան, Վաշարշապատ, 1899—1903, էջ 11—12:

8 *Saq.* 4 Ենեա. 1907, էջ 9-12:

723—724:

Թղ. 4ա—6թ. “Նորին [Աստուածաբանի] առ Եւագը կրաւնաւոր Վասն աստուածութեան. Յոյժ զարմացեալ եմ եւ հիացեալ ի սպասութենէդ քումմէ...: Խնդրական է ձառիս հեղինակը յոյն ձեռագիրներու մէջ, ուր մերթ Գր. Սքանչելու գործի, մերթ Գր. Աստուածաբանի եւ մերթ Գր. Նիւսացւոյ կ'ընծայուի, եւ վերջնորոշ գործոց մէջ ալ տպուած է^{1:}

Թղ. 7ա—9ա. «Յաղագս Առաւատեանն պաշտաման ի փառ Քրիստոսի. Արդ նախ քան զայլն : . . . եւ Թղ. 9ա—10բ. «Յաղագս երեկոյին պաշտաման. իսկ երեկոյին աղաթթիթին Հաւաքումն : . . . :

Վերջին երկու գրութիւնքս՝ այսպէս անսանուն՝ կը վերաբերին Յովչաննէս Օձ-
նեցւոյ, եւ ծանօթ են արդէն տպագրութեամբ իրեւ մասն Յովչաննու “Ատենա-
բանութեան”։ Հ. Աւգերեանի օրինակին մէջ ԺԴ հատուածին սկիզբը թերի է,
Զեռագրէն թուղթ ինկած ըլլալով. այժմ կարելի է մեր Զեռագրի վրայէն լրացնել
այս պակասն այսպէս.

ՅԱԴՎԳՍ ԱՌԱՄԱՆՏԵԱՆՆ ՊԱՇՏԱՄԱՆ

Արդ նախ քան զայլսն՝ զերից մանկանցն ի հնոցին զասացեալն մեր նուագել
զաղաւթս։ Զայս մեզ ուսուցանէ խորհուրդ։ զի որպէս ի մէջ հնոցի՝ ի կենցա-
ղումը ընդ պէսպէս վտանգիւք անկեալ զնի մարդս, առ որ աներեւոյթ բոնաւորն
արտաքուստ ի ներքս ի նոսա փչելով միշտ բորբոքէ՝ զերիսս զայս գտանելով չարա-
5 կամութեանն իւրոյ լուցիս. նախկին ագահութեամբ. որպէս եւ որթոյն փայտիւ, որ
եւ յայրելն բոցեղագոյն, եւ յետ բոցոյն չիցանելյ կայծակնայոլավապէս. եւ
ագահութիւն ոչ միայն թէ առ կենդանութեամբն ի վեր ցոլանայ եւ շրջապատեալ
փաղաղէ զմերձակայսն, այլ եւ զինի մահուն յառաջ անցանելով պաղպաջէ։ Եր-
կրորդ՝ զրկորսոտութիւնն. հանգոյն ձիթային ձարպոյն ի ձեռն առեալ աւծանէ նովա-
10 զիսուուականն զայն եւ զերագալուցանելի, ըստ նմանութեան ցաւզնոյն զպունկու-
թիւնն, որ զիենդանութիւնն իւր ի կերակրոյն ունի յառոյգութեան, եւ ի սպա-
ռելին նորա ընդ նմին եւ նա անցեալ ի բաց գնայ . . . (տես տպ. էջ 17):

Բնականաբար շարունակութեան մէջ կան ձեռագրական տարրերութիւններ որոնք սակայն ծանրակշու չեն կրնար նկատուիլ։ Այս տեղ աւելորդ չըլլայ թերեւ հարիւանցի ըսել որ մեր հրատարակած այս մասը շատ նման է այն հատուածին որ Խոսրով Անձեւացւոյ Պատարագի Մեկնութեան մէջ յառաջ կը բերուի յանու Մովսէս Սիւնեցւոյ³։

“ Յաղագս երեկոյին պաշտաման, հատուածին անմիջապէս կը յաջորդէ .
Թղ. 10ր—12ա. (Ա.) Վասն տեսակի եւ վասն յանհատիցն գոլ տեսանել
բնութիւն, եւ վասն բաժանման Բանի եւ միաւորութեան, եւ վասն մարմնաւո-
րութեան Տեառն, եւ թէ նրապէս ասելի է մի բնութիւն մարմնացելոյ Բանին Աս-
տուծոյ :

Թղ. 12ա – 13ա. (Բ.) Դիմադրութիւն ասողացն թէ ոչ գոյ քսովոր առանց անծին:

¹ Migne, Patrologia, gr. 46, 1101—1108. *Sedm.* O. Bardenhewer, Patrologie, 1911, S. 152, 25.

¹ Migne, Patrol. gr. 40, 1101—1105, § 2222 v. 2.

² Հրտ. Մատոնեագրութիւնք, 1833, էջ 11—28:

Թղ. 13ա. (Գ.) Վասն ապականութեան եւ անապականութեա-

թղ. 13թ. (Դ.) Առ որս հարցանեն, թէ անձն Քրիստոսի անեղ եթէ եղական:

Թղ. 14ա. (Ե.) Եթէ յորմէ եւ երբ կոչեցաւ Քրիստոս

Թղ. 14ր. (Զ.) Վասն ընդ աջմէ Հաւը նստելոյն:

Դժբախտաբար 14ր—15ա թղթերու մէջտեղէն երկու թերթ (գ եւ դ, իւրաքանչիւրն 12 թուղթ) ինկած ըլլալով յայտնի չէ թէ վերջին հատուածն ամբողջութեամիբ է եւ թէ չկային գեռ ուրիշ հատուածներ ալ։ Յամենայն գէպս ջ. հատուածն ամբողջական կ'երեւայ։ Թղ. 15ա կը շարունակուի. Ս. Աթանասի Յաղագս Ս. Երրորդութեանն եւ մարմնաւորութեան Որդւոյ ասացեալ ընդդէմ Արիանոսաց. Արդ ոյց ոմանց չարարուեստաբարլու . . . ճառը՝ պակաս սկզբէն իբր 5 էջ ձեռագրիս, որուն ամբողջական օրինակն ունինք Մատենադարանիս թ. 629 Ձեռագրին մէջ (թղ. 92թ—107թ). Վենետիկի տպագիրը¹ բոլորովին ուրիշ՝ նորագոյն թարգմանութիւն մը կը ներկայացնէ։

Կարելի է ի հարկէ հոս խնդիր ընել թէ հատուածներս ստուգիւ Յովշ. Օձնեցւոյ են — ինչպէս մենք կը կարծենք — քանի որ այս մասին կը պակսի միակ Ձեռագրին մէջ որեւիցէ տեղեկութիւն:

Հատուածներուն անանուն ըլլալն այս խնդրոյս համար նշանակալից չկրնար նկատուիլ հոս, վասն զի նաեւ նախորդ երկու գրութիւնք անանուն էին, եւ սա- կայն ոչ ոք կրնայ ուրանալ անոնց Օձնեցւոյ ըլլալը, քանի որ Վենետիկեան Օրի- նակը յայտնախօս վկայ կանգնած է անոնց։ Ապահովապէս նախագաղափարին մէջ նաեւ այս հատուածները կը գտնուեին ընդհանուր խորագրոյ մը տառ, ուր Օձնեցւոյ անունը բագայալու նշանակուած էր։

Այս տեղ աւելի ծանրակշխո պէտք է նկատուիլ նելքին ապացոյցը. գրուածքին թէ լմբունումը, թէ ոճը, թէ լեզուն եւ թէ վերջապէս եղանակացութիւնները կը մատնանշեն այն գրիչը, որ հեղինակած է «Ընդդէմ Երեւութականաց», հանրածանօթ ձառը. նոյն իսկ չեն պակսիր բառական նոյնութիւններ երկուքին մէջ. օրինակներով խօսիլ աւելորդ է:

Հրատարակելով Հ. դարու առաջին քառորդին զբուած աստուածաբանական այս կարեւոր հատուածները, մեր նպատակը չէ միիլ ժամանակակից կրօնական խնդիրներու մէջ, որ շատ հեռուները կրնայ տանիլ զմեզ : Պիտի բաւականանանք միայն անոնց գրական արժէքը նկատի առնելով :

Գրուածքս, ինչպէս բովանդակութենէն զգալի է, ծագած է ժամանակ մը, երբ
տաք վիճաբանութիւն կար հայ հողին վրայ Շաննին Աշոցքա-որո-նեան նկատմամբ
ընդ մէջ Յովհաննէս Օձնեցւոյ եւ Խոսրով Վարդապետի: Վիճմանց էութեան եւ
հանգամանաց մասին խօսած ենք այլուր մանրամասնութեամբ²: Այն տեղ Խոսրովի
խօսքերէն յերեւան հանած էինք, թէ այս վիճմանց ժամանակ գրուած են նաեւ
երկակողմանի այլեւայլ գրութիւններ՝ այս կարգաւ.

„) Յովհ. Օձնեցիէն

բ) Խոսրով Վարդապետին,

¹ Ճամանակ, 1899, հը 27-56:

² ՀԱՆԴ. ԱՄՍ. 1904, էջ 262 եւն

գ) Պատասխան Օձնեցիէն,

Դ) Պատասխան Խոսրովէն:

Մենք միանգամայն ապացուցած էինք թէ գրութիւնը, զոր Խոսրով
«Պատասխանական թուղթ» կ'անուանէ, ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ «Հնդգէմ»
Երեւութականաց, ձառը, զոր Պարիսի Ազգ. Մատենադարանի Cod. Arm. 131
Զեռազրի¹ մէջ գտած եւ հրատարակած էր Հ. Մ. Աւգերեան 1807ին (որ անկէ
ետքը 4 տպագրութիւն տեսաւ հայերէն եւ լատիներէն):

Հասած է նաեւ դ. գրութիւնը՝ Խոսրովու պատասխանը Օձնեցւոյ “Հնդկէմ Երեւութակնաց, Ճառին, զոր Գ. Վ. Յովսէփեան հրատարակած է հեղինակին երկափրութեանց մէջ:

Կորսուած կը համարէինք և . գրութիւնը Օձնեցւոյ վարդապետութիւնը բարձր
մարմանաւորութեան նկատմամբ : Այս գրուածքն է ստորեւ մեր հրատարակածը, ինչ-
պէս կը համարինք :

Հսկ Խոսրովու առաջն գրութիւնը, զոր Սաստցըս շալագիած է եւ նուանէ⁹, անյայտ է ցայսօր:

Բաց ի այս չորս գլուխթիւններէ՝ ժամանակին գրուած են նաեւ ուրիշ բազու-
թիւ Ճառեր՝ նոյն նիւթին վերաբերեալ, որոնցմէ մին է Ալբէժանոս Իմաստառնելէ
“Վասն Անապականութեան, գրուածքը՝ Նոյն իսկ Յոհաննէս Օձնեցին գրած է
երրորդ հարուստ մը, որմէ փոքրիկ վկայութիւն մը միայն ծանօթ է մեղե-
պահպանուած Անեփանոս Իմաստասիրի վերոյիշեալ գրուածքին մէջ՝ “Զնոյն
եւ Յոհան Իմաստասիր ասէր . . .” Խօսքերով՝⁴:

Յովշաննէս Օձնեցի, ինչպէս իւր միւս գրութեանց մէջ, նաեւ հոս կը սոր-
կայանայ խորաթափանց միտք մը, հմուտ սուրբ հարց գրուածոց, կրթուած փիլ-
սոփայական առողջ սկզբու քներով, բայց մնած միշտ հայ հողին վրայ, գոնէ դժուա-
րին է հաստատել թէ ծանօթ էր անմիջնորդաբար Յունաց մատենագրութեան-
թէ ինքն եւ թէ Խոսրով ուսած են նոյն հայերէնախօս ուսուցիչներէն եւ գրքերէն
նոյն հայակերտ յարկին ներքեւ։ Առ այս ուշադրութեան արժանի է Օձնեցւոյ ս-
խոսքը. «Իսկ մինչ անձն ասես, ընդէլ հրաժարես զնա դէմ ասել. եթէ արդեւ
վարդապէտէցա՞ն է +ու+մ ապու-էպարտանի՞ն այլ գոլ անձն, եւ այլ զդէմ», (էջ 40
տպ. 1807ի), նման տող մ'ալ ունի Խոսրով՝ էջ 16—17. «Կարծե՛մ թէ հաւաստ-
եւ որոշեալ ոչ ուսար զոմնն եւ զդէմ. զի դէմ ապէտէցատ (ընդ միով ուսուցչաւ
ասել զգերակացեան ի մարդումս»; Թէ Օձնեցւոյ և թէ Խոսրովու տողերն կ'ակ-
նարկեն «Դաւիթ Անյաղթի», գրուածներուն, որոնք լաւ ծանօթ էին իրենց՝ Թէ ողո-
րոսի Դաւիթ փիլսոփայի աշակերտին դասախոսութիւններէն։ Դաւիթ Անյաղ-
թէն Օձնեցւոյ եւ Խոսրովու քով կարելի է նոյն իսկ բառական յառաջերութիւն-
ներ մատանամշեւ (ասսաւս Խոսր. 19 = Ներած. Պորֆ. 242—243 եւն)։

¹ *L'abbé Fr. Maclear, Catalogue des manuscrits arméniens de la Bibl. Nationale. Paris 1908 p. 71-72.*

² Ազգերաց ցուցմունք եւ այլ մանրամասնութիւնք տես ՀԱՅԻ. ԱՅՍ. 1902, Տ. 1902 (— ԱՐԵՎԱՏ. 1902, էջ 368—400):

³ Հրտ. Գ. Տեր-Միքայելյան, Վաղարշապատ, 1902 (=ԱՐԱՋ. 1902, ը).

⁴ Իրեն չէ “Յովհաննու իմաստաբը Հայոց Վարչութեան մասնաւոյ Բանին Քրիստոսի”, եւն գրուածքը, զոր հրատարակեց Արդապետ Եպ. Տէր-Մկրտչեան 1896:

Բայց Օձնեցւոյ վրայ՝ մասնաւորապէս առաջիկայ հատուածներու մէջ, ազդած է մասնաւանդ Ղեւոնդիոս թիւզ մնդացի:

Որչափ կ'երեւայ Հայք է. դարուն թարգմանած էին հայերէն Բիւզանդական մատենագրութեան մէջ համբաւաւոր Ղնւռնդիս Բիւզանդացւոյ “Վասն Աղանդոյ,” (De Sectis) կոչուած գրութիւնը¹. որմէ յէականս քաղուածք մը կը ներկայանան՝ Օձնեցւոյ առաջնկայ հատուածները. համեմատութիւն չենք ուզեր յառաջ բերել հոս. ինչպէս կ'երեւայ, նաեւ Խոսրով Վարդապետ ծանօթ եղած է Բիւզանդացւոյ յիշեալ գրուածքին: Հայ թարգմանական մատենագրութեան ընտիր զարդերէն մին պիտի ըլլայ նաեւ այս գրութիւնը — որուն յունարէն բնագիրն ենթարկուած է նոր խմբագրութեան — եթէ օր մը յերեւան ելլէ ամբողջութեամբ: Ուշաղլու թեան արժանի է եւ այն որ թէ Յովհաննէս եւ թէ Խոսրով յաճախ Ս. Հարց գրուածոց բոլորովին ուրիշ թարգմանութիւնն ունին առջեւնին, քան որ ունինք մենք այսօր՝ Ստեփանոս Սիւնեցւոյ եւ այլոց ձեռքէն: Արդէն Ս. Աթանասի Ճառերու կրկին թարգմանութիւնք կը ցուցընեն թէ այսպիսի աննախատես դէպքեր քիչ պատահած չեն հնոց քով:

Առաջիկայ հրատարակութիւնը կատարուած է մեզի ծանօթ միակ Զեռագրի (Թ. 648) վրայէն։ Զեռագրին մէջ գրչագրական աղաւաղումներ ցանցառ չեն։ բայց մենք զգուշացանք այսպիսիներն սրբագրելէ։ միայն յայտնի ուղղագրական վրիպակներն եւ կիտադրութիւնն ուղղել հարկ համարեցանք, Զեռագրին ընթերցուածներն ամէն անդամ նշանակելով ծանօթութեանց մէջ։

ՎԱՆ ՏԵՍԱԿԻ ԵՒ ՎԱՆ ԹԱՆՀԱՏԻԾԻ ԳՈԼ ՏԵՍԱՆԵԼԻ ԲԱՌԻԹԻԻՆ, ԵՒ ՎԱՆ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԲԱՆԻ ԵՒ ՄԻԱԽՈՐՈՒԹԵԱՆ, ԵՒ ՎԱՆ ՄԱՐՄԱՆԱԽՈՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌԻ ԵՒ ԹԻ ՈՌՊԻՍ ԱՍԵԼԻ Է ՄԻ ԲԱՌԻԹԻԻՆ ՄԱՐՄԱՆԱՑԼՈՅ ԲԱՆԻ ԱՍՈՒԹՈՅ

Բնութիւն կամ աղաւտ ինչ տեսութեամբ իմանի՝ զի ինքն անձամբ իւրով ոչ ենթակայի, կամ ի հասարակաց համատեսակ անձինս մերձեցեալ զնա՝ եւ կոչի ի սեռի անդ տեսանելի բնութիւն, կամ ամենեւին ինքն առնելով զպատահելի ինչ ի մի անձն եւ կոչի լանհատին տեսանելի բնութիւն:

Արդ Բանն Աստուծոյ մարմնացեալ ոչ յաղաւտ տեսութիւնս իմանալի բնութիւն էառ, զի այս ոչ մարմին առնուլ, այլ առ աշաւք կոչի եւ ցնորս. եւ ոչ դարձեալ ի տեսակի ինչ տեսանելի էառ, զի ոչ զամենայն մարմինսն էառ, այլ յանհատն միացաւ՝ զի նաեւ տեսակ եւս է։ Վասն զի զսկիզբն էառ զընութեանս մերոյ, ոչ կանխագոյն անձն եղեալ եւ յանհատն երեւելի լեալ եւ ապա առեալ՝ լինելով ի նմանէ, այլ ի նմա յանձին իւրօւմ առ զէութիւն մեր։ Վասն զի ինքն անձն Բանին եղեւ անձն մարմնոյ իւրոյ, ըստ այսմ բանի՝ “Մարմին եղեւ Բանն”, այսինքն՝ անփոփոխելի եւ Աստուած մարդ եղեւ, զի “Աստուած էր Բանն”, եւ մարդն Աստուած եղեւ՝ յաղագս անձինն միաւորելոյն։ Վասն զի եւ այն է ասելի բնութիւն Բանին Աստուծոյ եւ յանհատն գողով բնութիւն, զի ոչ յանհատն որ է անձն՝ միայն եւ առանձին յայտնի է, եւ ոչ ի յատկութիւնս անձանցն, այլ ի

¹ Migne, Patrol. gr. 86, col. 1140 sq.

4. Զ. իւրով: — 10. Զ. դարձ: — 14. Յովհ: Ա. 14: — 15. Յովհ: Ա. 1: — 15. Զ. միաւորոելով: — 18. Զ.

Հասարակաց բնութիւնս ի միում անձին ծանուցեալ եւ խոստովանեալ է։ Այս
պիսի եւս, այլ իմն միաւորութիւն եւ այլ իմն է մարմնաւորութիւն. վասն զի
միաւորութիւն զմերձեալն միայն ստորոգէ, այլ թէ առ ինչ մերձեցաւ, զայն ոչ
յայտնէ։ Իսկ մարմնանալն ի մարմին, այսինքն առ մարդ՝ զմիաւորին յանդիմանա-
գրէ, իբր այն զի հուրն լինել՝ ընդ հուրն զմիաւորեն յայտնէ։ Զայսոսիկ եւ սուրբն
կիւրեղ յերկրորդ թղթին զոր առ Սուկենառն գրեաց, մեկնեալ եւ զի բնութիւն
մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ եւ ասէ այսպէս։ “Զի եթէ որոց մի բնութիւն Բանին
Աստուծոյ ասեն՝ թուլացուցանեմք ոչ ասելով ի նմա եւ զմարմնանալն, իբր զար-
տաքսող տնտեսութեանն էր բանք նոցա. այլ այսպէս հարցեալ զնոսա մերքն, եթէ
մի բնութիւն միայն է Բանին, որպէս լիցի կատարեալ մարդ կամ զիարդ ունելով
զըլորն էութիւն մեր. այլ որովհետեւ զմարմնանալցն կատարելութիւն եւ զէու-
թիւն մարդոյ եւ զգոյութիւն բոլոր ունել ասեն Բանին մարմնացելցն, թոյլ տուք
նոցա որք ի ցուպ եղեգան յեցեալ են. եւ մի խնդրէց ի նոցանէ բան կատարելոց։
Եւ արդ աստ զընութիւն Բանին ի վերայ անձինն կարգեաց, զի թէ փոխանակ ան-
ձին երեր զընութիւն, ոչ անպատշաճ էր առանց մարմնացելոյ ասել զայս. որով եւ
մի անձն Բանին Աստուծոյ ազատարար ասելով ոչ կարծիս ինչ ունելով։ Նշնպէս
եւ լեւոնդիս Բիւզանդիացի ի վերայ բնութեանցն իմացաւ զըանս զայս, ոչ փո-
խանակելով առանձնաւորութեան։ Իսկ որ առ թէկոդորիտէ մեղադրական պատաս-
խանիս գրեալ՝ յերկրորդ թղթին այսպէս գրէ երանելն Կիւրեղ. “Եթէ բնութիւն
Բանին որ է անձն, այսինքն նոյն ինքն Բանն վասն որոյ ասացաւ այս, եթէ բնու-
թիւն Բանին ոչ միայն զանձն յայտնէ, եւ ոչ զհասարակն դոլ անձանց, այլ զհա-
սարակաց բնութիւնս յանձն Բանին՝ ամենեւմք տեսանելի գոլով։” Եւ զայս եւս, եթէ
“Բնութիւն Բանին մարմնացաւ ասէ, այսինքն եթէ միացաւ ի մարմի. իսկ բնու-
թիւն Բանին չարչարելի գոլով ընդ մարմնցն ոչ երեք յումեքէ ասացեալ է. իսկ
Քրիստոս չարչարելի մարմնով յամենայնէ խոստովանելի է, այլ զի զանձն ասելով
յորժամ բնութիւն ասաց, զի լսողքն ոչ կարէին զննել զմիջոց անձին եւ բնու-
թեան։ Այլ այս ստուգելի է, եթէ մարմնանալ Բանին ընդ մարմին միաւորին
կոչե, զի անձն Բանին անփոխսելի բնութեամբ անձն եղեւ մարմնոյն, եւ Աստուած-
մարդ եղեւ, եւ մարդն Աստուած. Բանն մարմին եղեւ եւ ի բնութենէ իւրմէ ոչ
փոփոխեցաւ, եւ մարդն աստուածացաւ եւ ոչ փոփոխեցաւ յիւրն բնութենէ, այս
յամենայնէ յայտ է։

իսկ ուրոյն ոչ ասելի է, զի աստուածութիւն զբնութիւնն յայտնէ եւ հայր կամ Որդի կամ Հոգի զառանձնաւորութիւնն ստորագրէ: Իսկ աստուածութիւն զհասարակն գոլ բնութիւն եւ ի վերայ իւրաքանչեւր անձին համանունաբար կարգի. եւ որպէս մարդ ի մարդիկ, կամ այլ ինչ առ հոմանունս բնութիւնն. վասն զի Աստուած է որ զբնութիւն Աստուածոյ ունի, եւ մարդ որ զմարդոյ: Եւ զայս գիտել պարտ է զի Հայր եւ Հոգի ոչ իւրաք բանիւ հաղորդեցան մարմնանալոյն, բայց միայն ի հաճութենէն եւ ի խորհրդակցութենէն:

ԴԻՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԱՍՈՂԱՑՆ, Թ. Ռ' ԳՈՅ ԹՈՒԹՈՒՆ ԱՐԱՆՑ ԱՆՁԻՆ

Զի թէպէտ եւ ոչ գոյ բնութիւն անանձն, եւ ոչ գոյութիւն առանց դիմաց 65 — վասն զի յանձինս եւ ի դէմն տեսանին գոյութիւն եւ բնութիւն — այլ ոչ կարեւոր է զայնոսիկ՝ որ ընդ միմեանս մի անձն միաւորեալ են բնութիւնքն՝ իբր զի իւրաքանչեւրն զիւր անձն ուրոյն ստանայցէ: Քանզի կարող է ի մի անձն ժողովելոյն սակա՝ ոչ առանց անձին գոլով, եւ ոչ ուրոյն բաժանեալ անձն ունելով իւրաքանչեւրն. այլ մի եւ նոյն անձն յոր միացան՝ երկուցն միանդամայն գոլով: 70 Եւ այսմ բազում ապացոյցք յէս:

Այլ արդ Բանին Աստուածոյ անձն — որ երկուց բնութեանցն անձն եղեւ — եւ ոչ զմի ի բնութեանցն թողացուցանէ առանց անձին գոլ, եւ ոչ այլ եւ այլ ունել անձինս, եւ ոչ երբեք սորա եւ երբեմն նորա լինել անձն, այլ մշտնջենաւոր երկոցունցն, անմեկնելի եւ անբաժանելի անձն գոլով՝ ոչ բաժանեալ եւ մեկնեալ, 75 եւ մի մասն աստուածութեան եւ մի մասն մարմնոյն լինել անձն, այլ մի եւ նոյն անձն Բանին՝ իւր եւ նմա՝ մի եւ կատարեալ անձն գոլով: Վասն զի ոչ ուրոյն կարով յարգեցաւ եւ լրաւ մարմին Բանին Աստուածոյ, եւ ոչ այլ անձն եղեւ, բայց յանձնէ Բանին. այլ իիւրում պարզ եւ անսկիզեն անձն միացոյց եւ յանգեաց, եւ անձնացոյց զմարմինն: Եւ վասն այսորիկ ոչ անանձն են բնութիւնքն եւ ոչ այլ եւ անձն. զի մի յօրրորդութիւնն հպեսցի այլ անձն: Ապա թէ ոչ հարցից եւ ես ասողեդ. կրկին ծնանիլ Քրիստոսի ասի. նախ ի Հաւրէ յառաջ քան զյաւիտեանս աստուածապէս եւ անիմանալաբար. եւ երկորդ ի յետին ժամանակին մարդ ծնաւ ի կուսէն. արդ ասա՞ մեղ, գոյ ծնունդ առանց անձին, եւ մեք ասեմք ձեղ՝ եթէ գոյ բնութիւն առանց անձին: Վասն զի ստուգապէս ծնունդ այնմ ասի, ուր 80 յաւելու անձն, նոյն մնարով բնութիւնն: Այլ արդ որպէս միով Բանին Աստուածոյ պարզ անձամբն կատարեցան կրկին ծնունդքն, եւ ոչ եղեւ յաւելուած անձին ինչ, այլ բնութիւն միայն կրկին եղեւ, նոյնակս եւ երկուց բնութեանցն անձամբ միաւորելովն յաւելումն դիմաց ոչ կարաց ստանալ: Եւ այսպէս յորժամ յանհնարինս մտեալ հարցանէ ոք ցմեղ ի հերձուածողայն, եթէ հուցէ բնութիւն առանց անձին. ասացուք զի՝ Ուր եւ լինիցի նոր ծնունդ, անդ եւ յաւելումն լինի անձին ստուգապէս:

ԱԱՍՆ ԱՊԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՆԱՊԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Անուն ապականութեան երկուս տեսակս դրոշմէ. եւ կոչի պակասումն ապա-

կանութիւնն իբր զքաղ, զծարաւ, աշխատութիւն, ցաւք, բեւեռումն եւ մահ, որ

61. Զ. իմնք ... մարմնանալոյն: - 69. Զ. միանկամայն: - 75. Զ. եւ մասն մարմնոյն: - 89. հարցանէ յմեղ:

95 է մեկնումն անձին ի մարմնոյ, եւ այլ այսպիսիքս: Արդ այսու տեսակաւ ապականացու ասի գոլ մարմին Տեառն, վասն զի կամաւ կրեաց զայս ամենայն: Իսկ երկրորդ տեսակ ապականութեանն է ամենեւիմք լուծումն եւ անյայտ լինել մարմնոյ, գառնալ առ նիւթան յորոց ժողովեալն էր. որ եւ յետին ապականութիւն կոչեցեալ էր ըստ Դաւթի՝ թէ «Ոչ թողքես զաման իմ ի գժոխս, եւ ոչ տացես պրոյ քում 100 տեսանել զապականութիւն»:

Արդ անսապական գոլ ասել զմարմին Տեառն, իբրեւ անմիտքն Յուլիանէ եւ Գայիանէ, ըստ առաջին տեսակին ոչ է Ճշմարիտ, զի կրեաց զամենայն մինչեւ ցմահ, եւ թէ ոչ կրեաց՝ ոչ համագոյ մեր է, եւ առ աշաւք ասին լեալ ամենայն նորա՝ ախտք եւ չարչարանք եւ մահ. եւ թէ առ աշաւք եղեն, ապա ի զուր եւ ունայն 105 են ամենայն տնաւրինականքն՝ գործ եւ խորհուրդ. եւ կարծեաք եւ ոչ ստուգիւ մարդացաւ, ապա ոչ փրկեցաւ մարդ, այլ ընդունայն քարոզի փրկութիւն: Այլ յետս գնասցեն այսորիկ ասողքն. նոցա ոչ լինեցի փրկութիւն: Իսկ ըստ երկրորդ տեսակի ապականութեանն անապական էր մարմին Տեառն, այսինքն՝ անապական եւ անշարժ մնացին ի մահուն եւ զինի մահուն, որպէս եւ աստուածազգեաց հարքն աւանդեցին մեղ. իսկ զինի մեռելոց յարութեանն եւ ըստ առաջին տեսակի ապա- 110 կանութեանն անսապական ասեմք զմարմինն Տեառն. քանզի մարմնոց յարութեանն եւ ըստ առաջին մեղ. իսկ զինի մեռելոց յարութեանն եւ ըստ առաջին տեսակի ապա- կանութեանն անսապական ասեմք զմարմինն Տեառն. Ճիշտ մարմնովն լինեցի ասողքն էր մարմինն Տեառն ի մահուն եւ զինի մահուն, յորդամ ինքն եղեւ նախասկիզեն յարութեան եւ անսապականութեան եւ անախտութեան մերոց, զի «Պարտ է, ասէ, ապականացուխս այսորիկ զգենուլ զանապակա- 115 նութիւն»:

ԱՌ ՈՐՍ ԷԱՐՑԱՆԻ ԹԷ ԱՆՁՆ ՔՐԻՍՏՈՆԻ ԱՆԵԼ ԵԹԷ ՆՂԱԿԱՆ

Անձն Բանին Աստուածոյ պարզ էր եւ անխառն եւ անեղ եւ անմարմին. իսկ մարմնացաւ եւ եղեւ խառնեալ՝ յաստուածութեանէն զոր միշտ էր, եւ ի մարմնոյն զոր էառ. եւ ունի զինքնութիւնն երկուց բնութեանցն, որպէս եւ յերկուս բնու- 120 թիւնս ճանաչի, եւ վասն այսորիկ մի եւ նոյն անձն անեղ գոլով աստուածութեամբ եւ եղական մարդկութեամբ, տեսանելի եւ անտեսանելի, որով բոնադատիմք կամ բաժանել զմի Քրիստոս՝ երկուս անձինա ասել, կամ ուրանաւ զբաժանումն բնու- թեանցն, եւ փոփոխման եւ խառնակութեան լեալ ընդունակ, զոր մեղ քաւ լիցի ասել:

Ոչ որպէս ոմանք ստութեամբ բարբանջեն յառաջ քան զայն որ ի Կուսէն մարմնացաւ՝ ընդ միտս մեր միացաւ Քրիստոս, եւ յայնմհետէ կոչեցաւ Քրիստոս. զի այս Որոգինէի բարբանջման են ցցցք, եւ որ նախ գոլ զհոգիսն աւրինալլրէր: Իսկ մեք Քրիստոս լինել եւ կոչել ասեմք Բանին Աստուածոյ յայնմհետէ՝ յորում յուլայնի միշտ Կուսին բնակեցաւ եւ մարմին եղեւ անփոխիսելի. եւ աւծեցաւ մարմինն աստուածութեամբն. վասն զի «Աւծանելի մարմնոյն է աստուածութիւն», ըստ Բանին Աստուածաբանին: Իսկ քահանայագլուխն Աղեքսանդրի կիւրեղ գրելով առ Թէոդոս

99. Ապահ, Ժ. 10: - 102. Զ. Կրեց: - 103. Զ. Կրեց: - 106. Զ. մէջ մարդացաւին զայ աւելցուած է իւսուն թէ կարծեամբ: - 107. Զ. իսկ երկրորդ տեսակի: - 112. Զ. նանդերձելոց: - 114. Ա. Կորն. Ժ. 53: - 120. Զ. ըստութիւն: - 123. Զ. ընդունակ: - 127. Զ. զիտս:

ասէ. «Զպիտոյս ասեմ ես, զի ոչ Աստուածն Բան առանց մարմնոյն, եւ ոչ լոկ մարմինն ի կողմէ ծնեալ առանց Բանին միաւորութեանն կոչելի էր Յիսուս Քրիստոս։
185 վասն զի տնտեսական միաւորութեամբ որ յԱստուծոյ՝ Աստուածն Բան, եւ որ ընդ նմա անձառապէս միացաւ մարմինն՝ կոչեալ եղեւ Յիսուս Քրիստոս։ Սոյնպէս եւ այլք բազումք ի հարյու գրեցին, եթէ անունն Քրիստոսի վայելէ առանձինն միայն իմացեալ՝ ինքեան Բանին Աստուծոյ գոլով։

140 Իսկ մեք ոչ այսպէս ուսեալ եղաք հաւատալ կամ ասել, այլ մինչ մարմին
եղեւ բանն՝ յայնժամ ասել Յիսուս Քրիստոս կոչել զնա: Զի մինչ աւծեցաւ իւղով
ուրախութեան, որ է Հոգին սուրբ յԱստուծոյ Հաւրէ, յայնժամ անուանեցաւ
Քրիստոս: Եւ արդ վասն զի թէ մարդացելոյն սակս է աւծեալն ոչ ոք երկմտեացէ
յիրաւապէս խորհողացն. իսկ միշտ յիշատակելին Աթանասիէ «Ի կենսատու Աստու-
ծոյ յայտնութիւնն՝ բանս զոր ասայ, զրեալ է. «Որ ի սկզբանէ միշտ է էր Աս-
45 տուած, յառաջ քան զմարմնով գալուստն իւր ոչ էր մարդ, այլ Աստուած էր
առ Աստուած անտեսանելի, անպարազրելի, անչարչարելի, նաեւ ոչ անունն Քրիս-
տոսի առանց մարմնանալոյն յիշեացի. վասն զի զկնի գայ այսր անուան չարչարանք
եւ մահն: Իսկ այն զի Գիր ասէ. «Վասն այսորիկ աւծ զքեզ Աստուած Աստուած
քո», այսպէս իմասցիս, զի բազում անգամ Գիրք իրեւ զանցելոց խաւսի զհանդեր-
քո», այսպէս իմասցիս, զի բազում անգամ Գիրք իրեւ զանցելոց խաւսի զհանդեր-
քո, այսորիկ ի վերայ երկրի երեւեցաւ եւ ընդ մարդ-
150 ձելոցն. իբր այն զի ասէ. «Յետ այսորիկ ի վերայ երկրի երեւեցաւ եւ ընդ մարդ-
կան շրջեցաւ», եւ ոչ եւս զեռ երեւեալ կամ շրջեալ ընդ մարդկան էր յորժամ
ասացաւ. եւ թէ «Ի զետս Բարելացւոց անդ նստէաք եւ լայաք», եւ զեռ ոչ եւս
եալ էին այս:

ԱԱՍԽ ՀՆԴ ԱԶՄԷ ՀԱԽԻ ԽՍԵԼՈՅՆ
155 «Հնդ աջմէ Աստուծոյ Հաւր նստեալ» ասեն զՔրիստոս մարմնով . իսկ ոչ ընդ տեղեաւ ինչ աջմէ ասեմք լեալ Հաւր, զի ՚ըպէս ունիցին անպարագրելին տեղեաւ ստորագրիլ աջմէ, վասն զի աջ եւ ահեակ պարագրելոցն դրուագի: Իսկ «աջ Հաւր», կոչեմք զիփառն եւ պատիւ աստուածութեանն, յորում էր յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս թանն Աստուած, իբրեւ զԱստուած եւ Համագոյ Հաւր: Իսկ զամենայն յաւիտեանս թանն Աստուած, իբրեւ զԱստուած եւ Համագոյ Հաւր: Իսկ յետոյ մարմնացեալ՝ նստաւ մարմնապէս, ընդ ինքն փառաւորելով զմարմին իւր, լվան զի երկրպագի միով երկրպագութեամբ հանդերձ մարմնով իւրով յամենայն եղելոց:

160

133. Հմմ. Կիւրզի Ազեքսանդրացւոյ թուղթ առ բարեպաշտ թագաւորն Թէոդոս յազագո ուղղափառ
հաւատոյ որ ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, ի Գիրս Պարապմանց, Կ.Պոլիս 1717, էջ 255. Օձնեցի հոս ալ
ուրիշ թարգմանութիւն մ'ունի: — 137. Զ. բազմում ի հարցն: — 138. Զ. ինքնեամբ: — 140. Զ. իղով: — 143. Զ.
իրաւասակիւ: — 144. Հմմ. Աթանասի Ազեքսանդրացւոյ Յաղագո քրիստոն յայսնութեանն. հոս, ճառք, էջ 69.
տպագիրն ունի այս հասուածը համաձայն մեր թ. 629 և 648 Զեռագրաց. «Քանզի յայտ է, թէ որ յառաջադպուն
տպագիրն ունի այս հասուածը համաձայն մեր թ. 629 և 648 Զեռագրաց. «Քանզի յայտ է, թէ որ յառաջադպուն
էր Աստուածն բան, նախ քան զմաքմանվ գալուստն մ'չ էր մարդ, այդ Աստուած էր առ Աստուած, աներեւոյթ,
անշարժաբեկ գոլով: Արդ ոչ Քրիստոսիդ անուն առանց մարմար մատուցեալ լինի, վասն զի հետեւի անուանդ չար-
չարանք եւ մահ: — 147. Զ. զա այսու: — 148. Սաղմ. ԽԴ. 8: — 150. Բարուք, Գ. 38: — 152. Սաղմ. ՃԼ. 9. 1
չարանք եւ մահ: — 155. Մարկ. Ժ. 29:

25. Մաքսնդեւ ան Ա. Վ.՝ Զեյթունի բարբառի մասնական գրութիւնը:

26. Բաղրամ ան Ա. Պրոֆ. Հ.՝ Հայերէն “իմանամ”:

27. Գրազ ան Ա. Յ. Յ.՝ Հայերէնէ փոխառեալ բառեր թրբերէնի մէջ:

28. Jensen Prof. Dr. P.: Hittitisch-armenisch (= Եւ և հ ա Պ.՝ Հիտիտերէն-հայերէն):

29. Ակիր եւ ա Հ. Ն.՝ Յովհաննէս Կաթողիկոս Օծնեցւոյ նորագիւտ գրուածք մը Բանին մարմարութեան վրայ:

30. Strzygowski Prof. Dr. J.: Ein zweites Etschmiadsin-Evangeliar (= Ստրիցովսկի Եւ ք հ գ ո վ ս կ ի Յ.՝ Երկրորդ Էջմիածնի աւետարան մը):

31. Բասմաջեւ ան Կ. Յ. Յ.՝ Զաքարիա սարկաւագի “Կոնդակը”:

32. Bittner Prof. Dr. M.: Einige Kuriosa aus dem armenischen Dialekte der Walachei und der Moldau (= Մ. Բիտն ա ն Ռ.՝ Հովնազարահայոց եւ Լեհահայոց բարբառէն հետաքրքրական գծեր):

33. Կիրշ կ ս կ ր ե ա Բ ա թ գ ե ա Ծ պ.՝ Դիտողութիւն մը հին Հայերէն թարգմանութեանց մասին:

34. Փեր հ ա թ ե ա Հ. Պ.՝ Մաքոսի Աւետարանի ժամաները Հայոց ըով:

35. Սրապ ե ա Հ. Ի.՝ Հայր ի Խարաստրագար:

36. Lidén Prof. Dr. E.: Ein Beitrag zur armenischen Lautgeschichte (= Լիդեն Ե.՝ Հայերէն հնչաբանութեան նպաստ մը):

37. Աղոնց Ն.՝ Տոք ասուուս հին Հայոց:

38. Գառի թ-թ ե կ Մ է լ ի ք Ա.՝ Հայերէնի կեղուիկ բարբառներու հիմ առնչութիւնը:

39. Karst Prof. Dr. J.: Zur ethnischen Stellung der Armenier (= Կարստ Յ.՝ Հայոց ազգագրական դիրք):

40. Մատիկեան Հ. Ա.՝ Մաքարան թէ Արարատ:

"Յուշարձանին, գիլճ հ"

Թղթակազմ ₣ր. 40.—
Կիսակազմ „ 45.—

Preis des „Huschardzan“:

Broschiert Kr. 40.—
Halbfranz „ 45.—

Ուր հասկա՝ — Unsere Adresse:

Rédaction de la Revue „Handes Amsorya“

Vienne (Austrie), VII/2 Mechitharistengasse 4.

0024302

2013 6446

NL0024302

